

KS. ANDRZEJ KWAŚNIEWSKI

DOROBEK HISTORIOGRAFICZNY KIELECKICH HISTORYKÓW KOŚCIELNYCH (XX/XXI W.)

HISTORIOGRAPHIC ACHIEVEMENTS OF THE CHURCH HISTORIANS OF KIELCE (20TH AND 21ST CENTURIES)

A b s t r a c t. The article focuses on the historiographic achievements of 20 priests from the Diocese of Kielce who have written their works in the last half century. The studied material covered about 800 historical works. The research areas which have been widely studied are related to the following subjects: the Polish religious culture, synods in the interwar period, the liturgy of the Order of the Holy Sepulchre and the Teutonic Order, press study. Local subjects under study refer to the history of the Diocese of Kielce: the clergy, religious life, the theological seminary, the history of parishes and monasteries, literature and pastoral work during World War II. The developing trends include research on historical book collections and archival fonds. In the diocesan historiography, a leading figure is Rev. Daniel Olszewski, the creator of the original trend of the Polish religious culture.

Translated by Aneta Kiper

Key words: historiography; the Diocese of Kielce; the Polish religious culture; Rev. Daniel Olszewski; Rev. Tomasz Wróbel; Rev. Grzegorz Bujak; Rev. Andrzej Kwaśniewski; Rev. Tomasz Gocel; Rev. Daniel Wojciechowski; Rev. Henryk Piwoński; Bp Andrzej Kaleta; Rev. Paweł Tkaczyk.

Historiografia diecezji kieleckiej została opracowana w studium podsumowującym wieloletnie badania ks. prof. Daniela Olszewskiego¹. Artykuł ten,

Ks. dr Andrzej KWAŚNIEWSKI – dyrektor Archiwum Diecezjalnego w Kielcach; adres do korespondencji: e-mail: andrzej.220777@wp.pl

¹ D. OLSZEWSKI, *Historiografia diecezji kieleckiej (XIX-XX wiek)*, w: *Nauka i oświata a społeczności lokalne na ziemiach polskich w XIX i XX wieku. Prace ofiarowane Profesorowi Adamowi Massalskiemu w sześćdziesiątą rocznicę urodzin*, red. W. Caban przy współpracy

jako znakomita synteza, zawiera omówienie nurtów badań historycznych oraz obszerną dokumentację zamieszczoną w przypisach. Zgromadzony materiał został podzielony na trzy części. Podział ten był podyktowany potrzebami związanymi ze zróżnicowaniem badanego dorobku. W pierwszej części, obejmującej wiek XIX, omówieni zostali najstarsi historycy i ich dorobek jako skromne pierwociny historiografii diecezjalnej. Wśród autorów dziewiętnastowiecznych wyróżniony został ks. Władysław Siarkowski jako badacz posiadający twórczy dorobek około 150 publikacji (w tym kilka książek). W drugiej części omówiony został dorobek z okresu dwudziestolecia międzywojennego. Zestawiony tam materiał wskazuje na rozwój i zróżnicowanie piśmiennictwa. Obok autorów, dysponujących warsztatem naukowym i zdolnych do dojrzałych tekstów humanistycznych, omówiono również twórczość dokumentalistów i popularyzatorów. Część trzecia artykułu obejmuje „dynamiczny rozwój badań po II wojnie światowej”. Przy omawianiu tej twórczości przyjęto podział rzeczowy: struktury kościelne, kultura religijna, sztuka sakralna, organizacja parafialna, zakony, duchowieństwo i piśmiennictwo. Poszczególni autorzy zostali uwzględnieni w odpowiednich działach. W ten sposób przywołane zostały ważniejsze nurty badawcze w twórczości danych autorów, konsekwentnie pominięto mniej ważne oraz nie związane z dziejami diecezji. Wśród historiografów diecezji kieleckiej po II wojnie światowej występuje znaczna liczba osób świeckich. Jest to znak czasu. W XIX wieku i dwudziestym wieku międzywojennym takie przypadki należały do rzadkości.

Studium księdza D. Olszewskiego obejmuje materiał opublikowany w XIX i XX wieku. Od tego czasu ukazały się nowe prace, które zasługują na odrębny artykuł. W podejmowanym studium zaistniała potrzeba przyjęcia zmodyfikowanej koncepcji. Dynamika rozwoju współczesnej historiografii stwarza nową sytuację – liczba i wartość merytoryczna publikacji powstających w ostatnich kilkunastu latach jest nieporównywalnie większa od całej twórczości XIX wieku. Prace powstają w różnych ośrodkach naukowych. Wymaga to kwerendy związanej

E. Kuli i C. Jastrzębskiego, Kielce 2003, s. 39-47. Piśmiennictwo historyczne księży było również przedmiotem badań W. Firleja. Porównując z artykułem księdza D. Olszewskiego należy stwierdzić, że badania W. Firleja poszerzają listę autorów – historyków oraz w sposób bardziej szczegółowy omawiają różnego rodzaju publikacje. Posiadają jednak charakter wycinkowy (tylko XIX wiek), ukazują piśmiennictwo historyczne w kontekście całości dorobku piśmienniczego, ponadto nie zawierają różnicujących ocen pozwalających na całościowe ujęcie historiografii diecezjalnej. Por. W. FIRLEJ, *Piśmiennictwo historyczne księży kieleckich w XIX wieku*, w: *Kultura teologiczna Seminarium Duchownego w Kielcach w latach 1727-2002. Księga jubileuszowa*, red. D. Olszewski i in., Kielce 2002, s. 171-185; TENŻE, *Piśmiennictwo księży diecezji kieleckiej i sandomierskiej w XIX wieku*, Kielce 2011.

z odpowiednim nakładem pracy. Ponadto twórczość osób świeckich znacznie przewyższyła obecnie dorobek duchownych traktowanych jako grupa społeczna. W dynamice badań rodzi się obecnie potrzeba specjalizacji i w konsekwencji omawiania poszczególnych zagadnień w odrębnych artykułach, np.: stan badań nad historycznymi bibliotekami diecezji kieleckiej, stan badań nad archiwami diecezji kieleckiej i inne. Wobec zaistniałych przemian zdecydowano się wyselekcjonować grupę współczesnych księży i omówić ich piśmiennictwo historyczne. W artykule pominięto historyków świeckich. W odniesieniu do dorobku ks. Tomasza Wróbla oraz ks. prof. Daniela Olszewskiego, jako wystarczająco rozpoznanych, ograniczono się jedynie do przywołania wniosków służących do porównania dorobku historyków ostatniego półwiecza. W ten sposób prezentowany artykuł stanowi kontynuację badań. Ponadto uwzględnia tematykę przekraczającą regionalne granice historii diecezji.

Tak sformułowany przedmiot badań posłuży w przyszłości do opracowania bibliografii kieleckich historyków w sutannach. Dawniejsi badacze w większości posiadają odpowiednie biogramy w *Słowniku Polskich Teologów Katolickich*². W ostatnim czasie do *Słownika Polskich Teologów Katolickich* przygotowane zostały biogramy dwóch zmarłych historyków³. Po śmierci ks. D. Olszewskiego opracowana została jego bibliografia podmiotowa i przedmiotowa⁴. W przedmiocie podjętych badań niezwykle pomocna okazała się praca zbierająca piśmiennictwo księży związanych z seminarium duchownym⁵. Bibliografie księży związanych z seminarium obejmowały prace wykonane do roku 2001. Bibliografie te z konieczności do niniejszych badań zostały uzupełnione. Opracowano również robocze bibliografie księży: Grzegorza Bujaka, Tomasza Gocela, Andrzeja Kwaśniewskiego, Pawła Tkaczyka, Daniela Wojciechowskiego⁶. Opracowane biblio-

² L. GRZEBIEŃ, *Danilewicz Jan (1895-1965)*, w: *Słownik Polskich Teologów Katolickich* (dalej SPTK), t. 5, red. L. Grzebień, Warszawa 1983, s. 278-279. D. OLSZEWSKI, *Piwoński Henryk*, SPTK, t. 8, red. J. Mandziuk, Warszawa 1995, s. 463-464.

³ A. KWAŚNIEWSKI, *Gurda Józef*; TENŻE, *Paulewicz Marian* [w druku].

⁴ A. KWAŚNIEWSKI, *Ks. prof. dr hab. Daniel Olszewski (1934-2015) – biogram oraz bibliografia podmiotowa i przedmiotowa*, „Kościół w Polsce. Dzieje i Kultura” (dalej KPDK) 15(2016), s. 399-432.

⁵ *Bibliografia piśmiennictwa profesorów seminarium kieleckiego (1727-2001). Księga jubileuszowa*, oprac. D. Krześniak-Firlej, W. Firlej, A. Kaleta, Kielce 2002, s. 224-227 (ks. Andrzej Boksiński), 270-274 (ks. Jan Kaczmarek), s. 274-275 (ks. Andrzej Kaleta), s. 343-345 (ks. Zygmunt Nocoń), s. 483-487 (ks. Tomasz Wróbel).

⁶ Bibliografie najnowszego dorobku w znikomej części były publikowane (jedynie fragment bibliografii ks. G. Bujaka oraz bibliografia ks. A. Kwaśniewskiego): J. WALKUSZ, G. TENETA, *Bibliografia podmiotowa polskich historyków Kościoła za rok 2008 z uzupełnieniami za lata 2000-2011*, KPDK 9 (2010), s. 478. J. WALKUSZ, M.R. GÓRNIAK, *Bibliografia podmiotowa*

grafie złożone są zwykle z kilkudziesięciu pozycji. Obok księży ze znaczniejszym dorobkiem naukowym uwzględniono historyków posiadających pojedyncze publikacje o cechach naukowych. Badany materiał był często trudno dostępny, szczególnie jeśli chodzi o publikacje zamieszczone w lokalnych gazetach oraz rękopisy znajdujące się w instytucjach (częściowo publicznych) oraz pozostające w posiadaniu autorów. Dzięki życzliwości autorów i instytucji możliwy był dostęp do niemal całości badanego materiału. Dostęp do kilkuset publikacji i rękopisów pozwolił na określenie głównych nurtów badawczych, które były egzemplifikowane za pomocą reprezentatywnych publikacji i rękopisów.

Dorobek naukowy ks. Tomasza Wróbla (1908-1985) obejmuje około 49 publikacji, wśród których znajdują się obszerne artykuły na temat dziejów seminarium kieleckiego (XVIII-XX w.) oraz kapituly kieleckiej (XII-XX w.). Odrębną grupę stanowią trzy artykuły dotyczące szkolnictwa diecezjalnego w XX wieku. Opracował również trzy artykuły poświęcone sanktuariom maryjnym: Wiślica, Piekoszów i Smardzowice. Jeden artykuł poświęcił dziejom diecezji kieleckiej. Większość publikacji ks. T. Wróbla to biogramy księży diecezji kieleckiej. Z artykułami związane są jego rękopisy – osiem tomów przechowywanych w bibliotece seminaryjnej. Rękopisy na temat dziejów seminarium zostały częściowo opublikowane w artykułach. W ocenie wartości publikacji i rękopisów wskazane zostały pracowitość i owocne zebranie wielu informacji. Słabszą stroną dorobku jest kwestia metodyczna i brak konfrontacji własnego warsztatu z badaniami prowadzonymi w innych ośrodkach naukowych⁷.

Na tle regionalnego dorobku ks. Tomasza Wróbla wyraziście odróżnia się spuścizna ks. prof. Daniela Olszewskiego (1934-2015). Dorobek ten zyskał w ostatnim czasie dwa opracowania⁸. Ponad 350 publikacji dzieli się pod względem rzeczowym na grupy tematyczne określone jako: źródłoznawstwo, duchowieństwo, dzieje zakonów, dzieje parafii, dzieje diecezji i seminarium, religioznawstwo, leksykografia, podręczniki – historia Kościoła, popularyzacja historii Kościoła i inne. Bogactwo problematyki związane było z rozwiniętym warsztatem naukowym historyka polskiej kultury religijnej. Dynamika rozwo-

polskich historyków Kościoła za rok 2012 z uzupełnieniami za lata 2000-2011, KPDK 13(2014), s. 317-380. J. WALKUSZ, M.R. GÓRNIAK, *Bibliografia podmiotowa polskich historyków Kościoła za rok 2014 z uzupełnieniami za lata 2000-2013*, KPDK 15(2016), s. 303-359.

⁷ D. OLSZEWSKI, *Ksiądz prałat Tomasz Wróbel (1908-1985) – archiwista i historyk Kościoła. Wspomnienia pośmiertne*, „Kielecki Przegląd Diecezjalny” (dalej KPD) 61(1985), nr 5, s. 365-373.

⁸ A. KWAŚNIEWSKI, *Wspomnienie pośmiertne o księdzu profesorze Danielu Olszewskim (1934-2015)*. *Prace wykonane dla diecezji kieleckiej*, KPD 92(2016), z. 1, s. 154-169; TENŻE, *Dorobek naukowy księdza profesora Daniela Olszewskiego* [w druku].

ju warsztatu rozpoczęła się od pionierskich badań nad aktami Konsystorza Generalnego w Kielcach. Metody badawcze ks. D. Olszewskiego związane były z kontaktami ogólnopolskimi oraz wyjazdami na stypendia odbywane w zagranicznych ośrodkach uniwersyteckich. Umiejętności korzystania ze źródeł kieleckich zostały w późniejszym etapie rozwoju wykorzystane do kwerendy ogólnopolskiej. Zbudowany w ten sposób warsztat przyczynił się do zrealizowania autorskiego programu rozwoju i zaowocował oryginalnym nurtem w polskiej historiografii o nazwie „polska kultura religijna”.

Ks. dr hab. Grzegorz Bujak (ur. 1965) posiada dorobek liczący około 90 publikacji (w tym dwie książki). W jego twórczości, skupionej na dwudziestoleciu międzywojennym, występuje nurt badań nad strukturą i zarządzaniem w diecezji kieleckiej⁹. Obok struktur jego zainteresowanie wzbudziła tematyka duszpasterska – praca duchowieństwa oraz programy duszpasterskie jako odzwierciedlenie poglądów dotyczących miejsca Kościoła w społeczeństwie¹⁰. Prace badawcze ks. G. Bujaka związane są z jego znajomością źródeł, co dodatkowo umożliwiło opracowanie publikacji dotyczących archiwistyki i źródłoznawstwa¹¹. Rozwój warsztatu naukowego (zbudowanego na solidnych podstawach) doprowadził na poziomie habilitacji do tematyki ogólnopolskiej i dodatkowo opartej na nowym rodzaju źródeł. Zaowocowało to książką o synodach diecezjalnych¹². Na przykładzie tego historyka obserwujemy harmonijny rozwój; odpowiednio od tematyki diecezjalnej do ogólnopolskiej, od prac archiwalnych do zajęcia się źródłami normatywnymi związanymi z ideą Kościoła petryfikowaną w oficjalnych normach prawnych. Tym sposobem dzieje Kościoła badane są od strony strukturalnej i duszpasterskiej oraz praktycznej i teoretycznej. Poświęcenie uwagi wybranym i ważniejszym problemom umożliwia temu autorowi nabranie pewności poznawczej w interesującej go epoce. W takiej perspektywie otwartym pozostaje problem życia religijnego.

⁹ Wybrane publikacje / wybrana publikacja (dalej Wybr.): G. BUJAK, *Organizacja dekanalna w diecezji kieleckiej w latach 1925-1939*, „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne” (dalej ABMK) 98(2012), s. 19-26. TENŻE, *Parafie w diecezji kieleckiej i ich obsada w okresie międzywojennym (1918-1939)*, Kielce 2009.

¹⁰ Wybr.: G. BUJAK, *Duszpasterstwo w diecezji kieleckiej w okresie międzywojennym. Teoria i praktyka*, w: *Kultura teologiczna Seminarium Duchownego w Kielcach w latach 1727-2002. Księga jubileuszowa*, Kielce 2002, s. 187-208.

¹¹ Wybr.: G. BUJAK, *Kuria diecezjalna w Kielcach w latach 1918-1938. Studium kancelaryjno-archiwoznawcze. Zarys problematyki badawczej*, ABMK 64(1995), s. 49-57.

¹² TENŻE, *Synody diecezjalne Kościoła katolickiego w Polsce w latach 1922-1931. Organizacja i problematyka uchwał*, Kielce 2010.

Ks. dr Andrzej Kwaśniewski (ur. 1977) posiada 40 publikacji. Podstawowy nurt jego badań to biblioteki kościelne i prywatne. Prowadzone badania opierają się na źródłach archiwalnych i bibliotecznych. Obejmują głównie środowisko duchownych związanych z kapitułą kielecką oraz dzieje biblioteki kapitulnej w Kielcach¹³. Drugi nurt związany jest z archiwistyką i dotyczy zasobu Archiwum Diecezjalnego w Kielcach¹⁴. Badane zbiory biblioteczne oraz zasoby archiwalne autor wykorzystuje do działań wskazywanych przez Papieską Komisję ds. Kościelnych Dóbr Kultury. Realizacji tego celu służą dwie organizacje: Towarzystwo Przyjaciół Archiwum Diecezjalnego im bł. Wincentego Kadłubka w Kielcach oraz Studium Historii Diecezji Kieleckiej¹⁵.

Ks. dr Tomasz Gocel (ur. 1973) posiada około 50 publikacji (w tym jedna książka). Jego zainteresowania badawcze skupione są na okresie II wojny światowej. Podstawowa praca w jego dorobku to książka na temat duszpasterstwa w diecezji kieleckiej¹⁶. Drugim nurtem badawczym ks. T. Gocela są dzieje diecezji kieleckiej po II wojnie światowej. Podejmował tematykę nawiedzenia obrazu Matki Bożej, dzieje pieszej pielgrzymki kieleckiej i inne¹⁷. Znaczną część spośród pięćdziesięciu publikacji stanowi leksykografia. Ks. T. Gocel publikował w *Encyklopedii Katolickiej* hasła dotyczące miejscowości z terenu diecezji kieleckiej.

Omówieni historycy stanowią grupę związaną z pracą w seminarium kieleckim oraz z ośrodkami uniwersyteckimi. Interesującym zjawiskiem rozwoju historiografii kieleckiej jest istnienie grupy duchownych, którzy łączyli pracę duszpasterską z prowadzeniem badań i publikowaniem. Ks. Daniel Wojciechowski (ur. 1940 r.) posiada ponad 100 publikacji (w tym przedruki). Jego dorobek charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem. Obok prac badawczych, opartych na

¹³ Wybr.: A. KWAŚNIEWSKI, *Księgozbiory prywatne zachowane w Bibliotece Kapituły Kieleckiej (XV-XVIII wiek)*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 62(2012), s. 69-95; TENŻE, *Księgozbiór kapituły kieleckiej w świetle inwentarza z 1598 roku*, ABMK 99(2013), s. 43-92.

¹⁴ Wybr.: A. KWAŚNIEWSKI, *Akta Konsystorza Generalnego Krakowskiego, jako zaczątek akt Konsystorza Generalnego w Kielcach na podstawie zasobu Archiwum Diecezjalnego w Kielcach (1797-1807)*, „Archiva Ecclesiastica. Biuletyn Stowarzyszenia Archiwistów Kościelnych” 6(2013), s. 51-76; TENŻE, *Katalog rubrycel i schematyzmów polskich cystersów, znajdujących się w księgozbiorze podręcznym Archiwum Diecezjalnego w Kielcach (1788-1816)*, „Hereditas Monasteriorum” 1(2012), s. 189-205.

¹⁵ Wybr.: A. KWAŚNIEWSKI, *Kościelne Dobra Kultury jako narzędzie formacji Christifideles laici przy Archiwum Diecezjalnym w Kielcach*, „Veritati et Caritati” 7(2016), s. 115-143.

¹⁶ T. GOCEL, *Duszpasterstwo w diecezji kieleckiej w latach II wojny światowej 1939-1945*, Kielce 2012.

¹⁷ Wybr.: T. GOCEL, *Profanacja krzyża w Strawczyni: grudzień 1984 – maj 1985*, „Studia Diecezji Radomskiej” 10(2010), s. 201-214.

źródłach, występuje nurt popularnonaukowy¹⁸. Dorobek ks. D. Wojciechowskiego związany jest z obszarem diecezji kieleckiej. Ulubiona epoka – współczesność, z którą związana jest większość publikacji poświęconych duchowieństwu. Ta część dorobku nie pozwoli przyszłym badaczom przejść obojętnie obok spuścizny ks. D. Wojciechowskiego. Publikacje na temat duchownych to zwykle rozbudowane życiorysy udokumentowane źródłami kościelnymi i ubogacone materiałem wspomnieniowym autora. Spośród kilku książek na temat duchowieństwa na uwagę zasługuje praca o kapłanach szykanowanych w latach 1945-1963¹⁹. W przyszłości do badań nad duchowieństwem stanie zapewne postulat wykorzystania źródeł IPN.

Ks. dr Marian Paulewicz (1932-2011) pozostawił 41 publikacji o różnicowanej wartości. Znaczna część artykułów to teksty popularyzujące dzieje kościelne na łamach czasopism i gazet najczęściej lokalnych – wydawanych w Chęcinach, Kielcach i Miechowie. W twórczości ks. M. Paulewicza na większą uwagę zasługują dwie książki związane z górnictwem chęcińskim oraz na temat klarysek i bernardynek, ponadto artykuły opublikowane w czasopismach naukowych²⁰. W związku z licznymi pracami magisterskimi, napisanymi pod kierunkiem ks. M. Paulewicza, wydane zostały broszury o parafiach²¹.

Obok historyków, mających znaczniejszy dorobek piśmienniczy, na zasygnalizowanie zasługuje grupa księży posiadających skromne osiągnięcia. Ze względu na wartość dokumentacyjną i wyraziste znamiona naukowe należy zestawić „mniejszych” historyków w sutannach. Ks. Stanisław Skurczyński (1892-1972) wyróżnia się zainteresowaniami archeologicznymi. Jego skromne publikacje zajmują niewielką część dorobku złożonego głównie z odkryć i opisanie skolekcjonowanych własnych zbiorów archeologicznych²². Ks. Stanisław Kotarzewski (1909-1981) pozostawił rękopisy związane z dziejami parafii Wzdół Rządowy²³. Ks. Józef Gurda (1917-2004) opracował monogra-

¹⁸ Wybr.: D. WOJCIECHOWSKI, *Parafia w Kurzelowie*, Kielce 1997. [Przykład pracy popularnonaukowej]; TENŻE, *Dynastia Kurzelowitów w dziejach Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie*, Kielce 2001.

¹⁹ D. WOJCIECHOWSKI, *Kapłani kieleccy więzieni i szykanowani w PRL (1945-1963)*, Kielce 2003.

²⁰ M. PAULEWICZ, *Klaryski i bernardynki w Chęcinach*, Kielce 2008.

²¹ Wybr.: M. KARKOCHA, M. PAULEWICZ, *Dłużec. Parafia św. Mikołaja*, Kielce 2007.

²² A. MATOGA, *Archeolog na probostwie. Ksiądz Stanisław Skurczyński (1892-1972)*, Kraków 2008 (spis rękopisów i publikacji ks. S. Skurczyńskiego – kilkanaście pozycji, s. 468).

²³ Archiwum Diecezjalne w Kielcach (dalej ADK), Akta parafii Wzdół. Opracowanie na podstawie archiwów folwarków w parafii Wzdół znalezione w rzeczach ks. Stanisława Kotarzewskiego (1985), sygn. II PW-X/30, kk. 146; ADK, Akta parafii Wzdół. Archiwalia odpisy dotyczące parafii Wzdół zebrane przez Ks. Stanisława Kotarzewskiego, sygn. II PW-X/31,

fię parafii Książnice Wielkie²⁴. Ks. Władysław Klupowski (zm. 2002) oraz ks. Witold Stolarczyk (ur. 1921) opublikowali obszernie artykuły o dziejach parafii Skalbmierz i Łany Wielkie²⁵. Wartość dokumentacyjną na temat życiorysów współczesnych biskupów kieleckich posiadają zestawienia publikowane przez ks. Jana Kaczmarka (ur. 1939)²⁶.

Wśród historyków występuje wybitny muzykolog, ks. dr Henryk Piwoński (1925-1991), autor szesnastu publikacji stanowiących wartościowy dorobek skoncentrowany na liturgii bożogrobców i krzyżaków²⁷. Ks. H. Piwoński był wśród księży diecezji kieleckiej jedynym muzykologiem o dojrzałym dorobku. Zainteresowania muzykologiczne ks. Zbigniewa Rogali zaowocowały artykułem na temat jednego z graduałów kieleckich²⁸. Obok prac z historii muzyki występuje w środowisku kieleckim dorobek prasoznawczy ks. bp. dr. Andrzeja Kalety (ur. 1957) (45 publikacji)²⁹. Wartościowy w pracy ks. bp. A. Kalety jest nurt związany z badaniami nad piśmiennictwem kieleckiego środowiska teologicznego. Nieocenioną wartość w jego dorobku posiada bibliografia piśmiennictwa księży, gdyż uzupełnia ona dane *Słownika Polskich Teologów Katolickich*³⁰.

Na gruncie diecezji kieleckiej historia sztuki, w przeciwieństwie do historii Kościoła, jest nauką stosunkowo słabo rozwiniętą. Niektóre prace ks. Władysława Siarkowskiego oraz ks. Józefa Zdanowskiego związane były z historią sztuki. Obok zainteresowań naukowych czynnikiem wpływającym na rozwój badań z historii sztuki była komisja kurii diecezjalnej odpowiedzialna za kwestię konserwacji zabytków i koordynowanie budownictwa. W interesującym nas okresie minionego półwiecza pierwszym w kolejności chronologicznej pisarzem zajmują-

kk. 84; ADK, Akta parafii Wzdół. Opracowanie Parafii Wzdół po ks. Stanisławie Kotarzewskim dotyczące duchowieństwa, cmentarzy, szpitala, szkół, sołectw, procesów i Klonowa (1985), sygn. II PW-X /32, kk. 64, 29, 23, 10, 42, 54, 9.

²⁴ J. GURDA, *Parafia Książnice Wielkie. Zarys dziejów*, Kielce 1992.

²⁵ W. KLUPOWSKI, *Dzieje parafii Skalbmierz (1818-1914)*, KPD 64(1988), nr specjalny, s. 39-61; W. STOLARCZYK, *Parafia Łany Wielkie. Zarys historii*, KPD 64(1988), nr specjalny, s. 61-73.

²⁶ Wybr.: J. KACZMAREK, *Chronologiczny wykaz przemówień i homilii ks. bpa Ordynariusza*, w: S. SZYMECKI, *Chrystus w Kościele*, Kielce 1991, s. 270-276.

²⁷ Wybr.: H. PIWOŃSKI, *Antifonare des gardiens du Saint Sépulcre de Miechów. Étude musicologique*, Rome 1980.

²⁸ Z. ROGALA, *Rękopis średniowiecznego graduatu biblioteki seminarium duchownego w Kielcach*, w: *Księga jubileuszowa 1727-1977*, Kielce 1977, s. 235-254.

²⁹ Wybr.: A. KALETA, *Polskie katolickie czasopiśmiennictwo misyjne w II Rzeczypospolitej*, Kalisz 2001.

³⁰ *Bibliografia piśmiennictwa profesorów seminarium kieleckiego*.

cym się sztuką i budownictwem był ks. Jan Danilewicz (1895-1965). Wśród kilkunastu niewielkich publikacji, popularyzujących teologię, pozostawił podręcznik ukazujący sprawy artystyczne w świetle teologii katolickiej³¹.

Trzej kolejni historycy sztuki: ks. Andrzej Boksiński, ks. Zygmunt Nocoń oraz ks. Paweł Tkaczyk byli związani z koordynowaniem spraw konserwatorskich. Ukończyli studia z historii sztuki na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Prowadzili również wykłady z historii sztuki w seminarium kieleckim. Wykształcenie oraz funkcje diecezjalne wpływały na ich twórczość naukową. Ks. dr A. Boksiński (ur. 1926) pozostawił 16 prac (w większości w rękopisie)³². Pozostała część jego twórczości to artykuły związane m.in. z tematyką katalogowania i konserwacją zbiorów sztuki. Ks. Z. Nocoń (ur. 1923) jest autorem ponad dwudziestu publikacji. Podstawowa wartość tej twórczości polega na sprawozdawczym opracowaniu współczesnego budownictwa kościelnego i konserwacji ważniejszych obiektów diecezji kieleckiej. Artykuły oparte na materiale kancelaryjnym zostały ubogacone wiedzą z autopsji autora, jako nadzorującego działania³³. W dorobku ks. Z. Noconia najdojrzałą pracą jest artykuł oparty na magisterium napisanym pod kierunkiem ks. Władysława Smolenia na KUL-u³⁴.

Trzecim historykiem sztuki, wykształconym na KUL-u, jest ks. dr Paweł Tkaczyk (ur. 1969). Jest autorem około pięćdziesięciu publikacji³⁵. Z działalnością ks. P. Tkaczyka wiąże się założenie w 2005 roku Muzeum Diecezjalnego w Kielcach. Z funkcjonowaniem muzeum związana jest seria książek – albumów będących częścią przygotowanych wystaw czasowych. Seria ta jest zjawiskiem nowatorskim tworzącym nurt popularyzacji dziedzictwa artystycznego. Nurt ten koresponduje ze wskazaniem Papieskiej Komisji ds. Kościelnych Dóbr Kultury³⁶. Z promocją dziedzictwa kultury chrześcijańskiej można powiązać prace ks. P. Tkaczyka na temat parafii i kościołów

³¹ J. DANILEWICZ, *Kościół i jego wnętrze w świetle przepisów prawno-liturgicznych*, Kielce 1948.

³² Wybr.: A. BOKSIŃSKI, *Symbolika roślin w malarstwie tablicowym polskiego średniowiecza*, Lublin 1961. [Magisterium z historii sztuki w Archiwum Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego].

³³ Wybr.: Z. NOCÓŃ, *Budownictwo sakralne ostatnich lat w diecezji kieleckiej*, KPD 51(1975), nr 4-5, s. 235-243.

³⁴ Z. NOCÓŃ, *Kielich z daru Kazimierza Wielkiego w Stopnicy*, „Roczniki Humanistyczne” 23(1975), z. 5, s. 49-72.

³⁵ Wybr.: P. TKACZYK, *Architektura wybranych kościołów szpitalnych XVII wieku*, „Liturgia Sacra. Liturgia – Musica – Ars” 14(2008), nr 2 (32), s. 449-471.

³⁶ Wybr.: *Custodes Sanctissimi Sepulchri. Skarby bożogrobców miechowskich*, red. P. Tkaczyk, Kielce 2006.

diecezji kieleckiej. Do jego dorobku należy wydanie kroniki parafii w Proszowicach, monografia parafii św. Józefa w Kielcach oraz broszury o kilku kościołach (Chmielnik, Kossów, Mnichów, Pacanów, Szydłów i Występa)³⁷. Z działalności konserwatorskiej ks. P. Tkaczyka wyrasta publikacja na temat prac przeprowadzonych w drewnianych kościołach regionu³⁸.

W wyniku badań wyselekcjonowano grupę dwudziestu księży mających wkład w historiografię. W grupie tej występują dwie cechy wspólne – dorobek historiograficzny oraz przynależność do diecezji. Do rzadkości należą związki warsztatów poszczególnych historyków. W wielu przypadkach mamy do czynienia ze znajomościami kapłańskimi, które były połączone z konsultacjami naukowymi. Płaszczyzny współpracy naukowej były jednak w sposób nikły zagospodarowane. Jedynym realnym środowiskiem, w którym można mówić o związkach warsztatowych, jest grupa uczniów ks. D. Olszewskiego. Spośród skromnej liczby ośmiu magistrów, wypromowanych przez ks. D. Olszewskiego w seminarium kieleckim, aż czterech księży obroniło doktoraty i kontynuuje pracę naukową: ks. Grzegorz Bujak, ks. Andrzej Kwaśniewski, ks. Tomasz Gocel i ks. Paweł Tkaczyk³⁹.

W artykule wykorzystano stan badań nad piśmiennictwem, ponadto poczyniono nowe zestawienia i sformułowano oceny. Pozwala to na podsumowanie ostatniego półwiecza. Badania wykazują, że historię uprawiali księża posiadający wykształcenie historyczne zdobyte na uniwersytetach, jak również duchowni hobbistycznie traktujący historię. W przypadku duchownych w pełni wykształconych i posiadających możliwości warsztatowe mamy zwykle do czynienia z dojrzałym dorobkiem. Szacunek budzą bibliografie podmiotowe historyków-duszpasterzy, którzy często pozostawili teksty nie pozwalające na lekceważenie. Jeśli chodzi o porównanie liczebności publikacji poszczególnych autorów, to nie zawsze duża liczebność łączy się z wartością merytoryczną dorobku. Pomimo niewielkiej liczby – szesnastu publikacji – ks. H. Piwoński należy do uczonych mających znaczący wkład w rozwój historii muzyki średniowiecznej. W badanej grupie mamy do czynienia z bardzo dużym zróżnicowaniem. Ks. D. Olszewskiego nie sposób porównywać z którymkolwiek z dziewiętnastu pozostałych autorów. Porównanie może mieć sens jedynie gdy zestawimy dorobek ks. D. Olszewskiego z całością piśmiennictwa

³⁷ Wybr.: P. TKACZYK, *Parafia i kościół świętego Kazimierza w Występie*, Kielce 2015.

³⁸ *Skarbiec Świętokrzyski. Szlak architektury drewnianej i średniowiecznej*, red. P. Tkaczyk, Kielce 2012.

³⁹ Por. A. KWAŚNIEWSKI, *Wspomnienie pośmiertne o księdzu profesorze Danielu Olszewskim (1934-2015)*, s. 160-161.

pozostałych dziewiętnastu historyków. Wniosek na temat historii sztuki wskazuje na słaby rozwój w porównaniu z historią Kościoła. Ogólny obraz historiografii diecezjalnej wskazuje na różnorodność nurtów. Badany okres jest również czasem największego rozwoju historiografii w dziejach istnienia diecezji. Bibliografie badanej grupy obejmują około 880 publikacji i rękopisów. Po wykluczeniu tytułów nie związanych z historią otrzymujemy liczbę około 800 prac.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA

- Archiwum Diecezjalne w Kielcach (dalej ADK), Akta parafii Wzdół. Opracowanie na podstawie archiwów folwarków w parafii Wzdół znalezione w rzeczach ks. Stanisława Kotarzewskiego (1985), sygn. II PW-X/30, kk. 146; ADK, Akta parafii Wzdół. Archiwalia odpisy dotyczące parafii Wzdół zebrane przez Ks. Stanisława Kotarzewskiego, sygn. II PW-X/31, kk. 84; ADK, Akta parafii Wzdół. Opracowanie Parafii Wzdół po ks. Stanisławie Kotarzewskim dotyczące duchowieństwa, cmentarzy, szpitala, szkół, sołectw, procesów i Klono-wa (1985), sygn. II PW-X /32, kk. 64, 29, 23, 10, 42, 54, 9.
- BOKSIŃSKI A., Symbolika roślin w malarstwie tablicowym polskiego średniowiecza, Lublin 1961. [Magisterium z historii sztuki w Archiwum Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego].

OPRACOWANIA

- Bibliografia piśmiennictwa profesorów seminarium kieleckiego (1727-2001). Księga jubileuszowa, opracowali D. Krześniak-Firlej, W. Firlej, A. Kaleta, Kielce 2002.
- BUJAK G., Duszpasterstwo w diecezji kieleckiej w okresie międzywojennym. Teoria i praktyka, w: Kultura teologiczna Seminarium Duchownego w Kielcach w latach 1727-2002. Księga jubileuszowa, Kielce 2002, s. 187-208.
- BUJAK G., Kuria diecezjalna w Kielcach w latach 1918-1938. Studium kancelaryjno-archiwoznawcze. Zarys problematyki badawczej, „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne” (dalej ABMK) 64(1995), s. 49-57.
- BUJAK G., Organizacja dekanalna w diecezji kieleckiej w latach 1925-1939, ABMK 98(2012), s. 19-26.
- BUJAK G., Parafie w diecezji kieleckiej i ich obsada w okresie międzywojennym (1918-1939), Kielce 2009.
- BUJAK G., Synody diecezjalne Kościoła katolickiego w Polsce w latach 1922-1931. Organizacja i problematyka uchwał, Kielce 2010.
- Custodes Sanctissimi Sepulchri. Skarby bożogrobców miechowskich, red. P. Tkaczyk, Kielce 2006.
- DANILEWICZ J., Kościół i jego wnętrza w świetle przepisów prawno-liturgicznych, Kielce 1948.
- FIRLEJ W., Piśmiennictwo historyczne księży kieleckich w XIX wieku, w: Kultura teologiczna Seminarium Duchownego w Kielcach w latach 1727-2002. Księga jubileuszowa, red. D. Olszewski i in., Kielce 2002, s. 171-185.

- FIRLEJ W., Piśmiennictwo księży diecezji kieleckiej i sandomierskiej w XIX wieku, Kielce 2011.
- GOCEL T., Duszpasterstwo w diecezji kieleckiej w latach II wojny światowej 1939-1945, Kielce 2012.
- GOCEL T., Profanacja krzyża w Strawczyni: grudzień 1984 – maj 1985, „Studia Diecezji Radomskiej” 10(2010), s. 201-214.
- GRZEBIEŃ L., Danilewicz Jan (1895-1965), w: *Słownik Polskich Teologów Katolickich* (dalej SPTK), t. 5, red. L. Grzebień, Warszawa 1983, s. 278-279.
- GURDA J., Parafia Książnice Wielkie. Zarys dziejów, Kielce 1992.
- KACZMAREK J., Chronologiczny wykaz przemówień i homilii ks. bpa Ordynariusza, w: S. SZYMECKI, Chrystus w Kościele, Kielce 1991, s. 270-276.
- KALETA A., Polskie katolickie czasopiśmiennictwo misyjne w II Rzeczypospolitej, Kalisz 2001.
- KARKOCHA M., PAULEWICZ M., Dłużec. Parafia św. Mikołaja, Kielce 2007.
- KLUPOWSKI W., Dzieje parafii Skalmierz (1818-1914), „Kielecki Przegląd Diecezjalny” (dalej KPD) 64(1988), nr specjalny, s. 39-61.
- KWAŚNIEWSKI A., Gurda Józef [w druku].
- KWAŚNIEWSKI A., Ks. prof. dr hab. Daniel Olszewski (1934-2015) – biogram oraz bibliografia podmiotowa i przedmiotowa, „Kościół w Polsce. Dzieje i Kultura” (dalej KPDK) 15(2016), s. 399-432.
- KWAŚNIEWSKI A., Paulewicz Marian [w druku].
- KWAŚNIEWSKI A., Księgozbiory prywatne zachowane w Bibliotece Kapituły Kieleckiej (XV-XVIII wiek), „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 62(2012), s. 69-95.
- KWAŚNIEWSKI A., Księgozbiór kapituły kieleckiej w świetle inwentarza z 1598 roku, ABMK, 99(2013), s. 43-92.
- KWAŚNIEWSKI A., Akta Konsystorza Generalnego Krakowskiego, jako zaczątek akt Konsystorza Generalnego w Kielcach na podstawie zasobu Archiwum Diecezjalnego w Kielcach (1797-1807), „Archiva Ecclesiastica. Biuletyn Stowarzyszenia Archiwistów Kościelnych” 6(2013), s. 51-76.
- KWAŚNIEWSKI A., Katalog rubrycel i schematyzmów polskich cystersów, znajdujących się w księgozbiorze podręcznym Archiwum Diecezjalnego w Kielcach (1788-1816), „Hereditas Monasteriorum” 1(2012), s. 189-205.
- KWAŚNIEWSKI A., Kościelne Dobra Kultury jako narzędzie formacji *Christifideles laici* przy Archiwum Diecezjalnym w Kielcach, „Veritati et Caritati” 7(2016), s. 115-143.
- KWAŚNIEWSKI A., Wspomnienie pośmiertne o księdzu profesorze Danielu Olszewskim (1934-2015). Prace wykonane dla diecezji kieleckiej, KPD 92(2016), z. 1, s. 154-169.
- KWAŚNIEWSKI A., Dorobek naukowy księdza profesora Daniela Olszewskiego [w druku].
- MATOGA A., Archeolog na probostwie. Ksiądz Stanisław Skurczyński (1892-1972), Kraków 2008.
- NOCOŃ Z., Budownictwo sakralne ostatnich lat w diecezji kieleckiej, KPD 51(1975), nr 4-5, s. 235-243.
- NOCOŃ Z., Kielich z daru Kazimierza Wielkiego w Stopnicy, „Roczniki Humanistyczne” 23(1975), z. 5, s. 49-72.
- OLSZEWSKI D., Historiografia diecezji kieleckiej (XIX-XX wiek), w: Nauka i oświata a społeczności lokalne na ziemiach polskich w XIX i XX wieku. Prace ofiarowane Profesorowi Adamowi Massalskiemu w sześćdziesiąt rocznicę urodzin, red. W. Caban przy współpracy E. Kuli i C. Jastrzębskiego, Kielce 2003, s. 39-47.
- OLSZEWSKI D., Piwoński Henryk, SPTK, t. 8, red. J. Mandziuk, Warszawa 1995, s. 463-464.

- OLSZEWSKI D., Ksiądz prałat Tomasz Wróbel (1908-1985) – archiwista i historyk Kościoła. Wspomnienia pośmiertne, „Kielecki Przegląd Diecezjalny” (dalej KPD) 61(1985), nr 5, s. 365-373.
- PAULEWICZ M., Klaryski i bernardynki w Chęcinach, Kielce 2008.
- PIWOŃSKI H., Antifonare des gardiens du Saint Sépulcre Miechów. Étude musicologique, Rome 1980.
- ROGAŁA Z., Rękopis średniowiecznego gradualu biblioteki seminarium duchownego w Kielcach, w: Księga jubileuszowa 1727-1977, Kielce 1977, s. 235-254.
- Skarbiec Świętokrzyski. Szlak architektury drewnianej i średniowiecznej, red. P. Tkaczyk, Kielce 2012.
- STOLARCZYK W., Parafia Łany Wielkie. Zarys historii, KPD 64(1988), nr specjalny, s. 61-73.
- TKACZYK P., Architektura wybranych kościołów szpitalnych XVII wieku, „Liturgia Sacra. Liturgia – Musica – Ars” 14(2008), nr 2(32), s. 449-471.
- TKACZYK P., Parafia i kościół świętego Kazimierza w Występie, Kielce 2015.
- WALKUSZ J., TENETA G., Bibliografia podmiotowa polskich historyków Kościoła za rok 2008 z uzupełnieniami za lata 2000-2011, KPDK 9(2010), s. 478.
- WALKUSZ J., GÓRNIAK M.R., Bibliografia podmiotowa polskich historyków Kościoła za rok 2012 z uzupełnieniami za lata 2000-2011, KPDK 13(2014), s. 317-380.
- WALKUSZ J., GÓRNIAK M.R., Bibliografia podmiotowa polskich historyków Kościoła za rok 2014 z uzupełnieniami za lata 2000-2013, KPDK 15(2016), s. 303-359.
- WOJCIECHOWSKI D., Dynastia Kurzelowitów w dziejach Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, Kielce 2001.
- WOJCIECHOWSKI D., Parafia w Kurzelowie, Kielce 1997.
- WOJCIECHOWSKI D., Kapłani kieleccy więzieni i szykanowani w PRL (1945-1963), Kielce 2003.

DOROBK HISTORIOGRAFICZNY KIELECKICH HISTORYKÓW KOŚCIELNYCH (XX/XXI W.)

S t r e s z c z e n i e

Artykuł obejmuje dorobek historiograficzny grupy dwudziestu księży diecezji kieleckiej tworzących w ostatnim półwieczu. Przebadany materiał objął około 800 prac historycznych. Rozwinięte nurty badań związane są z przedmiotem: polska kultura religijna, synody w dwudziestoleciu międzywojennym, liturgia bożogrobców i krzyżaków, prasoznawstwo. Z regionalnej tematyki poziom rozwoju osiągnęły badania nad dziejami diecezji kieleckiej – duchowieństwo, życie religijne, seminarium duchowne, dzieje parafii i klasztorów, piśmiennictwo, duszpasterstwo z okresu II wojny światowej. Do nurtów rozwijających się należą badania nad księgozbiorami historycznymi i zasobami archiwalnymi. Naczelne miejsce w historiografii diecezjalnej zajmuje ks. Daniel Olszewski – twórca oryginalnego nurtu polskiej kultury religijnej.

Słowa kluczowe: historiografia; diecezja kielecka; polska kultura religijna; ks. Daniel Olszewski; ks. Tomasz Wróbel; ks. Grzegorz Bujak; ks. Andrzej Kwaśniewski; ks. Tomasz Gocel; ks. Daniel Wojciechowski; ks. Henryk Piwoński; bp Andrzej Kaleta; ks. Paweł Tkaczyk.